

Obraz činnosti pražského apelačního soudu v letech 1672–1682 ve světle ortelních manuálů a knih protokolů¹ / Klára Woitschová /

Apelační soud byl zřízen reskriptem Ferdinanda I. ze dne 20. ledna 1548. Jeho dějiny a působnost zejména z prvního století existence byly v literatuře již několikrát popsány, není tedy třeba tyto základní informace na tomto místě znovu opakovat a za dostatečný považují odkaz na příslušné práce.²

O mnoho méně, stejně jako v případě dějin jiných úřadů a institucí v raněnovověkých českých zemích,³ byly reflektovány okolnosti fungování této instituce v 17. a 18. století. Od roku 1644 byla činnost soudu organizována na zá-

1 Tato studie byla vytvořena s podporou Grantové agentury ČR, v rámci grantu 407/08/0295 „Ortelní manuály a knihy protokolů apelačního soudu v Praze z let 1548–1783: Analýza a kritická edice“.

2 Auersperg, Josef: Geschichte des königlichen böhmischen Appellations-gerichtes. Prag 1805; Schmidt, Johann Ferdinand: Monographie des kaiserl. königl. Appellations-Gerichtes seit dessen Errichtung als Appellationskammer in dem Jahre 1548 bis zu dessen im Jahre 1850 erfolgter Umwandlung in das kais. kön. Oberlandesgericht des zu dem constitutionellen Kaiserthume Oesterreich gehörigen Kronlandes Böhmen. Prag 1850; Zdeněk, Václav: Dějiny královského apelačního soudu na Hradě pražském, nyní vrchního soudu v Praze od roku 1548–1933. Praha 1933, nověji Křepelková, Anita: Apelační soud. 1548–1783 (1788). Inventář. Praha 1964; Adamová, Karolina: Apelační soud v Českém království v letech 1548–1651. In: Malý, Karel (usp.), Pocta akademiku Václavu Vaněčkoví k 70. narozeninám, Praha 1975, s. 101–112; Hausenblasová, Jaroslava: Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627. *Paginae historiae* 13, 2005, s. 5–30. Srv. též diplomové práce Plecháček, Ivo: Apelační soud v Čechách do roku 1644. Praha 1956 (Diplomová práce obhájená na FF UK); Král, Ladislav: Zřízení, pravomoc a působení apelačního soudu v době předbělohorské. Praha 2004 (Diplomová práce obhájená na PF UK) a Šalák, Boris: Apelační soud v letech 1749 až 1790 (1850). Praha 2011 (Diplomová práce obhájená na FF UK). Drobné příspěvky k dějinám a fungování apelačního soudu srv. také Woitschová, Klára: „...což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“ Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783. *Pelhřimov 2010 či táž: Edice nebo databáze? Ortelní manuály jako komplementární pramen k poznání raně novověkého městského soudnictví. Ústecký sborník historický. Supplementum 1, Ústí nad Labem 2010, s. 241–252.*

kladě instrukce Ferdinanda III. vydané v Linci dne 26. listopadu téhož roku.⁴ Připomeňme alespoň stručně to nejdůležitější z jejího obsahu. V čele soudu stál podobně jako v předcházejícím období prezident vybíraný z panského stavu (Instrukce, čl. 1) stejně jako viceprezident úřadu. Prezident byl představeným celé instituce (čl. 2) a měl na starosti např. přidělování případů jednotlivým radům a podepisoval a pečetil čistopisy soudních rozhodnutí (čl. 32).

Radové, jejichž počet byl stanoven na šestnáct, zasedali na panské, rytířské (v počtu osmi) a doktorské lavici (též osmičlenné) (čl. 8). Císařským reskriptem z roku 1676 byl počet radů zvýšen na osmnáct.⁵ Scházeli se na společných zasedáních či v oddělených senátech, kolegium bylo usnášitelné, pokud bylo přítomno devět radů (čl. 29).

Instrukce upravovala a (oproti dřívějšímu postupu) zásadně měnila způsob hlasování (čl. 27). Zachováno zůstalo pořadí hlasování lavic (jako první hlasovali doktoři), ovšem v jejich rámci hlasoval nově nejprve služebně nejstarší rada a postupně i další až k nejmladšímu. Jako úplně první hlasoval ten rada, který případ prezentoval v radě, tedy referent, zcela poslední pak pronášel své votum prezident apelačního soudu, jehož hlas byl v případě rovnosti rozhodující a v krajním případě mohl rozhodnutí kolegia i zrušit.

Radové museli skládat přijímací zkoušku, která sestávala z řešení dvou složitějších případů, jednoho civilního a jednoho trestního, a jejich prezentace před komisí složenou z prezidenta a několika zkušených radů. O výsledku zkoušky byl pak informován panovník, v jehož kompetenci bylo jmenování všech vyšších zaměstnanců apelačního soudu (tedy prezidenta, viceprezidenta, radů a také sekretářů). Radové dále měli ovládat český i německý jazyk, museli být katolického vyznání a měli mít inkolát v Českém království nebo inkorporovaných zemích (čl. 1).

Radové dále museli zachovávat přísnou nestrannost a mlčenlivost o záležitostech soudu (čl. 8, 9) a aby se mohli řádně věnovat svým úkolům, neměli zastávat bez vědomí apelačního prezidenta žádné jiné úřady (čl. 5) ani opouštět království (čl. 4)

3 Z prací věnovaných pobělohorskému vývoji připomeňme např. Vašků, Vladimír: Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636–1749. Brno 1969 či Vaněček, Václav: Sněmy za pobělohorského absolutismu 1628–1848. In: Česká národní rada, sněm českého lidu, Praha 1970, s. 122–136 či Burdová, Pavla: Úřad desek zemských. Sborník archivních prací (dále SAP) 36, 1986, s. 273–381.

4 Originál reskriptu Ferdinanda III. a instrukce srv. Národní archiv (dále NA), Stará manipulace, inv. č. 1519, sig. J 18/1, kart. 957. Byla otištěna in Schmidt, J. F.: Monographie, s. 55–82. Uváděné následující informace o principech činnosti apelačního soudu byly získány, není-li uvedeno jinak, právě z této instrukce.

5 Schmidt, J. F.: Monographie, s. 22.

Nižší personál soudu tvořili krom sekretářů, kteří byli představenými kanceláře apelačního soudu, registrátoři a viceregistrátoři, expeditoři a viceexpeditoři, kancelisté a dveřníci. Všichni tito zaměstnanci kanceláře měli na starosti registraturu a vlastně zabezpečovali veškerou písemnou agendu; do jejich úřadů je vybíral prezident pražských apelací, jemuž přísahali a byli ve svých úřadech odpovědní (čl. 14).

Apelační soud zasedal celoročně v určených dnech – pondělí, úterý, čtvrtek a pátek – a hodinách – po celý rok mělo jednání začínat v osm hodin a končit ne dříve než hodinu před polednem. Během let byly také vyhlašovány několikeré delší prázdniny a soud též nepracoval v určené svátky, jejichž počet se v průběhu doby upravoval (čl. 6, 7).

Kompetence apelačního soudu se postupně rozšiřovala, měl rozhodovat o odvoláních od soudů královských a poddanských měst, vč. různých vedlejších práv, soudů šestipanských, osmipanských a desetipanských, viničných, tzv. konířského práva, od židovských a vrchnostenských soudů i pražského akademického magistrátu.⁶ K apelačnímu soudu přicházela podání jak z oblasti civilního, tak i trestního práva. Do jisté míry autonomní část působnosti pražských apelací představovala agenda hejtmanství německých lén, která sem byla po roce 1651 přikázána. Územní kompetence apelačního soudu se v této době vztahovala na Čechy, Moravu (do roku 1752) a tu část Slezska, která aktuálně náležela k habsburské monarchii.

Cílem této práce je detailně a to i částečně prostřednictvím kvantifikovaných údajů představit činnost pražského apelačního soudu v letech 1672–1682 z různých hledisek. Na následujících stránkách bude analyzováno praktické fungování instituce ve srovnání s výše uvedenými teoretickými požadavky císařské instrukce. Nastíněné zásady fungování apelačního soudu stanovené panovnickými instrukcemi totiž nemusely být v běžném podstatně barvitějším provozu instituce bezezbytku dodržovány a lze je považovat spíše za ideální model. Mnohem relevantnější informace o provozu kanceláře soudu, dodržování stanovených pravidel i mnoha dalších otázkách pak poskytují nikoliv normy, ale prameny jiného typu, které ukazují třeba i na jejich evidentní, opakované a víceméně tolerované porušování.⁷ Pozornost bude věnována i personálu apelačního soudu ve zvoleném období,

6 Přehledně zpracoval postupné rozšiřování působnosti apelačního soudu včetně citací příslušných právních norem, jimiž byla tato příslušnost stanovena, Šalák, B.: *Apelační soud*, s. 29.

7 V mnohem širších souvislostech srv. Schlumbohm, Jürgen: *Gesetze, die nicht durchgesetzt werden – ein Strukturmerkmal des frühneuzeitlichen Staates?* *Geschichte und Gesellschaft* 23, 1977, s. 647–663.

soubor případů bude charakterizován i z hlediska jazykového a geografického. Stranou naopak ponechávám samotnou věcnou náplň činnosti apelačního soudu, tedy charakteristiku právního obsahu jednotlivých kauz, což byl v minulosti právě ten aspekt, jemuž byla v kontextu apelačního soudu věnována výhradní pozornost.⁸ Text tedy převážně vychází z tradiční epistemologie pomocněvědného studia kancelářského provozu raněnovověkých úřadů a je doplněn základními statistickými daty, která i přes opakované výtky vůči „počítání dějin“, považuji v daném kontextu za naprosto relevantní.⁹

Časové období let 1672–1682 bylo zvoleno s ohledem k několika okolnostem: v roce 1677 došlo k jednomu z důležitých rozšíření kompetencí této instituce, a sice o možnost poddaných odvolávat se k pražským apelacím proti trestním rozsudkům vrchnostenských soudů. Dále do tohoto období spadá morová epidemie roku 1680, která se odrazila nejen v každodenním životě obyvatel království, ale také v činnosti jeho předních správních a soudních institucí. Významnou událostí roku 1680 bylo také vydání robotního patentu, jemuž předcházely četné nepokoje mezi obyvatelstvem. Projevily se tyto

8 Za všechny jmenujme jen některé. Pozornost byla věnována vybraným lokalitám či některým speciálním problémům. K prvním srv. např. Jaroslav Pánek a Eva Procházková v seriálu článků v regionálních periodících: Pánek, Jaroslav: Hrdelní soudnictví města Příbramě v 17. a 18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k metodice studia jeho dějin). Střeodočeský sborník historických (dále SSH) 13, 1978, s. 87–195; týž: Hrdelní soudnictví na Vlašimsku v 16.–18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice jeho sociálně ekonomického zázemí). Sborník vlastivědných prací z Podblanicka (dále SVPP) 23, 1982, s. 163–197; Procházková, Eva: Hrdelní soudnictví města Benešova v 16.–18. století. SVPP 21, 1980, s. 211–254; táž, Hrdelní soudnictví města Berouna v letech 1621–1680. SSH 18, 1992, s. 5–50. Ke druhému např. Neudertová, Michaela – Kuthanová, Lenka: Ke komunikaci apelačního soudu a městských hrdelních soudů v době pobělohorské. In: Francek, Jindřich (red.), Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury, Pardubice 1995, s. 119–132 či Procházková, Eva: Perzekuce romských kočovníků v českých zemích v 18. století. (Na základě rozboru ortelních manuálů pražského apelačního soudu). SAP 1992/2, s. 307–409.

9 Aplikace kvantifikačních metod má i v zahraničí celou řadu zastánců, kteří své teoreticky i naopak zcela konkrétně prakticky zaměřené práce publikují zejm. v časopisech *Historical Social Research* / *Historische Sozialforschung* vydávaném od roku 1976 v Zentrum für Historische Sozialforschung či *Journal of Interdisciplinary History* (od 1970) a *History and Computing*. Existuje i několik zajímavých sborníků zaměřených na tuto problematiku: Například sborníky vydávané Association for History and Computing: Peter Denley – Stefan Folgevik – Charles Harvey (edd.): *History and Computing II*. Manchester 1989; Evan Mawdsley – Nicolas Morgan – Lesley Richmond – Richard Trainor (edd.): *History and Computing III*. *Historians, Computers and Data*. Manchester 1990. Podrobnější výklad srv. také Woitschová, Klára: Edice nebo databáze? Ortelní manuály jako komplementární pramen k poznání raně novověkého městského soudnictví. In: Hrubá, Michaela – Sulitková, Ludmila – Záborský, Vilém (red.): *Stav a perspektivy zpřístupňování středověkých a raně novověkých městských knih*. Ústecký sborník historický, Supplementum 1, Ústí nad Labem 2010, s. 241–251.

mimořádné situace nějakým způsobem také v činnosti a písemnostech apelačního soudu? Dalším důvodem vybraného časového vymezení jsou i možnosti pramenné – krom hlavního pramene, na jehož základě je tato sonda vytvořena, a sice ortelních manuálů a knih protokolů, se z let 1672 a 1682 dochovaly první knihy záznamů ze zasedání většího senátu apelačního soudu, jejichž prostřednictvím lze do jisté míry korigovat a významně rozšířit naše vědění o fungování apelačního soudu v daném období.

Charakteristika použitých pramenů

Ortelní manuály a knihy protokolů pražského apelačního soudu představují vzhledem ke komplexnímu dochování nejvýznamnější a také nejvyužívanější část dochované písemné pozůstalosti tohoto úřadu.¹⁰ Jsou dochovány takřka v kompletní řadě od zřízení soudu v roce 1548 až do konce jeho samostatné existence v roce 1783. Jedná se o knihy, do nichž byla zaznamenávána rozhodnutí soudu a případné misivы, jimiž byla tato rozhodnutí doprovázena. Tento soubor se dělí na českou řadu (Manuály ortelní, nazývané od roku 1681 Ortelové a naučení), která čítá 81 knih,¹¹ a řadu německou (Knihy protokolů), jichž je 97 kusů.¹²

V obou jazykových řadách bylo pro zápisy dodržováno podobné schéma: zápis je uveden názvem místa, kam byla písemnost zaslána, poté následuje záznam rozhodnutí (s vynecháním kompletní panovnické intitulace a některých stále se opakujících frází), doprovázený datací a též poznamenáním jména referenta případu. Pro zpracování obrazu činnosti apelačního soudu v období 1672–1682 byly použity knihy ortelů a naučení inv. č. 142 (pro léta 1672–1681), inv. č. 143 (rok 1682) a knih protokolů inv. č. 261 (pro léta 1672–1676) a inv. č. 262 (roky 1676–1682).

Z hlediska archivního jsou zajímavé osudy první jmenované knihy, která ilustruje komplikované osudy registratury apelačního soudu po ukončení jeho činnosti. Tehdy byl celek písemností roztržen, jedna část zůstávala v ar-

10 Písemnosti apelačního soudu bohužel v minulosti prodělaly velmi důkladnou skartaci, jejímž výsledkem je takřka absolutní absence spisového materiálu a jen velmi útržkovité dochování různých typů úředních knih. Současnou podobu fondu, k jehož uspořádání bylo přistoupeno v 60. letech 20. století, srv. inventář (Křepelková, A.: Apelační soud).

11 NA, Apelační soud (dále AS), inv. č. 102–183. Do řady českých knih se dále počítají i čtyři knihy čistopisů (inv. č. 96–99) a dvě knihy vzorových nálezů (inv. č. 100 a 101). Celkem tedy tvoří českou řadu knih 87 kusů.

12 NA, AS, inv. č. 184–280. K německé řadě knih náležejí taktéž ještě knihy čistopisů (inv. č. 281–285) a kniha německých rozsudků (inv. č. 286).

chivu nástupnických soudních institucí, další (a ne malá) se dostala v roce 1859 do Archivu Národního muzea. Jednalo se především o protokoly ze zasedání většího i menšího senátu, knihy taxy, dobrých zdání, instrukcí a několik málo ortelních manuálů.¹³ Celá registratura apelačního soudu pak byla znovu scelena až v moderní době.

Další použité prameny, knihy protokolů většího senátu z let 1672 a 1682¹⁴ obsahují podrobné záznamy ze všech zasedání apelačního kolegia, které se v daném roce konaly, vč. data, soupisu přítomných radů a popisu projednávaných případů. Zjistíme tak nejen jméno referenta a stručný výtah z prezentovaného případu, ale také kteří další radové vystoupili s doplňujícími otázkami a samozřejmě je zaznamenán také závěr, kterého bylo při projednání dosaženo.

Posledním pramenem, který vzešel rovněž z úřadování apelačního soudu a který byl pro účely této studie využit, jsou soupisy personálu této instituce. Ve fondu se pro dané období dochovaly hned dva.¹⁵

Apelační soud v letech 1672–1682

Podívejme se nejprve na chod apelačního soudu, jak se nám pro léta 1672 a 1682 jeví v knihách protokolů ze zasedání většího senátu ve srovnání s obecnými zásadami vyplývajícími z císařské instrukce z roku 1644, jak o ní byla řeč v úvodu. V roce 1672 se apelační rada sešla 159 krát, v roce 1682 153 krát. V praxi byly skutečně dodržovány úřední dny a v případě, že na příslušný den připadl některý ze svátků běžný v arcidiecézi nebo některé z dalších určených svátků (tzv. fest collegii), nahrazovalo se „zameškané“ zasedání v sobotu. Během letních prázdnin byla dodržována požadovaná čtvrtetní zasedání, na nichž se podle instrukce měly řešit urgentní případy.¹⁶

13 Archiv Národního muzea přejal nejen písemnosti apelačního, ale také komorního či purkrabského soudu. Tyto přírůstky byly následně zařazeny do sbírky rukopisů. Srv. Křepelková, A.: *Apelační soud*, s. 10–13, 15, 16a–18, 20–21, 22–25, 29, 33 a 45 a Čechura, Jaroslav (red.): *Průvodce po fondech a sbírkách archivu Národního muzea*. Praha 1998, s. 5.

14 NA, AS, inv. č. 1 (pouze pro rok 1672), inv. č. 2 (i pro rok 1683).

15 NA, AS, inv. č. 69 – Verzeichnus aller Herren Praesidenten, und Herren Appellations Rätthe, wie Sie von anfang der Appellation angenommen vnd verordnet worden a inv. č. 71 – Ihro Gn. Herrn Herrn Vicepraesidentens, wie auch der Herrn Appellation Rätthe, Secretarien und Canzley Personen Juramenta.

16 Např. náhradní zasedání za pátek 25. března 1672 (Zvěstování Panny Marie) se konalo v sobotu 26. března, podobně náhrada za 8. září téhož roku (Narození Panny Marie) připadla na sobotu 9. září.

V roce 1682 se třikrát sešlo pouze osm radů (6. 2., 25. a 26. 5.), kolegium bylo tedy usnášení neschopné, šestkrát bylo dosaženo minimálního požadovaného počtu devíti radů (26. 1., 6. 8., 25. 8., 5. 11, 13. 11., 7. 12.). Pro rok 1672 je zapísáno osm radů čtyřikrát, ovšem v místě záznamu přítomných radů je text v několika místech závažně porušen, ve skutečnosti jich tedy mohlo být přítomno i více. Devět radů se v tomto roce sešlo 8. 2., 16. 2., 26. 3., 11. 8. Zásadní rozdíl v docházce mezi oběma roky je v účasti prezidenta a viceprezidenta apelačního soudu. V roce 1672 se prezident účastnil 32 %, viceprezident 50 % sezení, o jedenáct let později byli oba přítomni pouze na jediném zasedání. Ačkoli radové (a ovšem tak i jejich nadřízení) byli povinni účastnit se všech zasedání kolegia, řádná docházka nebyla zdaleka pravidlem: Jaroslav z Martinic byl přítomen v roce 1672 ještě méně často nežli prezident (30 %), o něco lépe na tom byli Baltazar Türchner, Václav Rosa a Julius hrabě Blum (48 %). Ve druhém sledovaném roce byl nejméně často přítomen opět Václav Rosa (50 %), jinak ovšem byla účast radů na zasedání mnohem lepší, všichni radové byli přítomni více než 70 %.¹⁷ Všechna zasedání rady se účastnil doktorský rada Daniel Václav Mirabel z Treuhofu, pouze jedinou absenci měl v roce 1682 nejmladší rada doktorské lavice Jiljí Jelen. Drtivé většiny zasedání (150) se účastnil i nejstarší z radů panské lavice, hrabě Julius Jindřich Blum, který v nepřítomnosti prezidenta předsedal zasedání kolegia.

V ortelních manuálech a knihách protokolů je v období let 1672–1682 zaznamenán rozsudek či naučení celkem 775 případů. V českých knihách to bylo 250 případů, do německých pak bylo zaznamenáno 525. Jak byly rozděleny v jednotlivých letech, ukazuje následující tabulka:

Tabulka 1 – Počty vynesených rozsudků v letech 1672–1682

Rok	V ortelních manuálech	V knihách protokolů	Celkem
1672	23	50	73
1673	14	43	57
1674	23	44	67
1675	12	43	55
1676	25	54	79
1677	29	49	78

17 S výjimkou Jana Ignáce Claudia, který se účastnil pouze několika lednových zasedání kolegia, v následujících měsících byl patrně již vážně nemocen a v červnu téhož roku zemřel.

1678	21	53	74
1679	21	66	87
1680	14	30	44
1681	16	45	61
1682	52	48	100

Průměrně připadalo na jeden rok 70,45 případů, ale počty zjištěné pro některá léta se od tohoto čísla poměrně značně odlišují. Nápadně nízké číslo vynesených rozsudků vidíme u roku 1680. Zde je ovšem příčina nasnadě – jednalo se o rok, kdy vypukl mor. V německé knize protokolů nalezneme v měsíci červnu tohoto roku pouze dva zápisy a po nich následuje poznámka, že kvůli morové nákaze řádící v Praze se neexpedovaly žádné rozsudky, ani žádná naučení. Názvy měsíců července, srpna a září jsou nadepsány jako obvykle ozdobným písmem, ovšem není k nim zaznamenán ani jeden případ, jen poznámka: „... In diesen dreyen Monathen ist wegen grassirender Contagion und dannenhero von Ihrer Kay. May. Allerg. anbefohlenen Translation dero Königl. Appellations Collegii nacher Rokitzan, kein Vrthel weder Belehrung in Teütschen Sprach Expedieret worden...“ U měsíce října pak následuje lakonické „Auch nichts.“¹⁸ Písař českých rozsudků byl na informace skoupější, pouze po květnových zápisech vynechal tři stránky a pak bez dalšího pokračoval rozsudkem z 26. září 1680.¹⁹

V roce 1677 došlo císařským reskriptem z 27. září k významnému rozšíření pravomoci apelačního soudu, jak o tom byla učiněna zmínka výše.²⁰ Zdá se však, že tato nová kompetence se v nárůstu vynesených rozsudků a naučení v tomto prvním období bezprostředně neodrazila. Jen relativně vysoký údaj o počtu expedovaných písemností pro rok 1682 naznačuje budoucí tendenci výrazného nárůstu počtu podání řešených u apelačního soudu v následujícím století jeho existence, kdy od počátku 18. století představovaly roky i se dvěma sty vynesenými rozsudky a naučeními standard.²¹

Zajímavé výsledky přináší výše uvedená tabulka také s ohledem na rozdělení případů mezi jazykově českou řadu ortelních manuálů a německou

18 NA, AS, inv. č. 262, fol. 134^v–135^v.

19 NA, AS, inv. č. 142, fol. 100^v–105^v.

20 Šalak, B.: Apelační soud, s. 3.

21 Např. v roce 1724 jen český ortelní manuál obsahuje 177 expedovaných rozsudků a naučení, pro rok 1727 dokonce 203! Tato čísla však můžeme považovat za výjimečná a počet řešených případů na jeden rok v české i německé řadě knih rozsudků se pohyboval dohromady kolem dvou set.

řadu knih protokolů. Pro toto období skutečně svědčí toto rozdělení o poměru češtiny a němčiny v úřadování apelačního soudu, neboť bez výjimky bylo dodržováno pravidlo, že do prvně jmenovaných manuálů bylo zapisováno česky, zatímco do knih protokolů německy.²² Je tedy zřejmé, že počty německy řešených případů po celé období (s výjimkou roku 1682) převažovaly až o dvě desítky. Na druhou stranu je ovšem zřejmé, že i na konci 17. století nebylo úřadování v českém jazyce ani u těch nejvyšších zemských úřadů žádnou výjimkou.

Zkoumáme-li činnost apelačního soudu v určitém období jeho existence, pak jistě není možné pominout personální aspekty jeho fungování.

V čele apelačního soudu stál ve sledovaném období již třináctý prezident této instituce, František Oldřich Kinský (1634–1699). Do úřadu nastoupil 9. září 1667, ovšem patřil k těm představeným úřadu, kteří byli nezdůvěřováni císařem nejrůznějšími jinými úkoly, které jej odváděly nejen mimo apelační kolegium, ale také mimo hranice českého státu. Již roku 1669 obdržel úřad královského hofmistra a v letech 1676–1679 se stal skutečným tajným radou. Jeho nejzávažnějším úkolem však bylo zastupování císaře na mírových jednáních v Nimwegenu, jejichž úkolem bylo dojednání míru s Ludvíkem XIV. Na postu prezidenta apelačního soudu i přes svou častou nepřítomnost setrval až do roku 1683, kdy byl jmenován nejvyšším kancléřem.²³

Vzhledem k dlouhodobé nepřítomnosti prezidenta soudu nabylo na významu postavení druhého muže apelačního soudu, jeho viceprezidenta. Byl jím od 14. listopadu 1667 Jan František z Vrbna a Bruntálu († 22. srpna 1705), který měl již předcházející praxi u apelačního soudu, a sice na postu rady na panské lavici (v letech 1659–1666).²⁴

22 I zde dochází od počátku 18. století k určitým změnám a zdá se, že již nebyl pro zápis do té či oné řady jazyk podání (resp. vyneseného rozhodnutí), ale spíše území (nejčastěji kraj), z něhož podnět přišel. V jednotlivých knihách totiž dochází k míšení obou jazyků – častěji se objevuje němčina v ortelních manuálech, méně často čeština v knihách protokolů. Vnitřní norma pro tento územní princip zápisů je však dochována až z 27. listopadu 1761 (NA, AS, inv. č. 67, s. 14–15).

23 Valenta, A.: Dějiny rodu Kinských. České Budějovice 2004, s. 65–72 a Maťa, Petr: Svět české aristokracie (1500–1700). Praha 2004, s. 361, 818.

24 Zahájil svou úřednickou kariéru coby panský rada apelačního soudu v roce 1659, od roku 1666 se stal předsedícím zemského soudu. Později se však k apelacím znovu vrátil, když byl v roce 1667 jmenován do úřadu jejich viceprezidenta. V roce 1682 byl dále jmenován skutečným tajným radou a o rok později prezidentem apelačního soudu. Ani tím však jeho kariéra neskončila, dále směřoval do nejvyšších zemských úřadů: 1685 se stal nejvyšším sudím dvorským, 1688 nejvyšším sudím zemským, 1689 nejvyšším zemským hofmistrem a konečně 1700 nejvyšším kancléřem. Zemřel 22. srpna roku 1705. NA, AS, inv. č. 69, s. 38–39; Auersperg, J.: Geschichte, sv. I, s. 77, sv. II, s. 139; Schmidt, J. F.: Monographie, s. 124.

Radové apelačního soudu, jak již bylo řečeno výše, se dělili podle stavu na panské, rytířské a neurozené doktory práv. Ve sledovaném období se v ortelních manuálech a knihách protokolů setkáme se jmény 25 referentů (a u dvou případů nebylo jméno uvedeno). Nejzkušenější ve službě v kolegiu byl František Ferdinand Camel, který složil radovskou přísahu na doktorskou lavici již v roce 1650.²⁵ Patřil k těm radům (a na doktorské lavici to nebylo zdaleka výjimečné), kteří strávili v této instituci celý svůj následující profesní život. Naopak nejkratší čas byli ve službě radové jmenovaní v roce 1682, a sice Jiří Bechyně z Lažan²⁶ na rytířské lavici a Jan Michal Knecht²⁷ a Jiljí Jelen²⁸ na lavici doktorské. Již výše byla řeč o morové nákaze, která řádila v roce 1680 v Praze a před níž se na panovníkův rozkaz členové apelačního soudu utekli do Rokycan – dva z radů, Tomáš Ignác ze Storbeku²⁹ a Arnold von Beck³⁰ však na mor zemřeli.

Mezi rady se občas objevovaly i velmi zajímavé osobnosti, které nabyly proslulosti zdaleka nejen svým působením u apelačního soudu. V letech 1672–1682 je nejznámější mezi rady patrně Václav Rosa (asi 1620–1689), který se zapsal i do dějin české řeči a literatury. V první fázi své tvorby se nepřilíš zdařile pokoušel o žánr francouzské galantní poezie, a sice v sentimentální alegorii *Discursus Lipirona*. O mnoho úspěšnější pak bylo jeho snažení na poli české gramatiky. Výsledky svého bádání vydal tiskem pod názvem *Čechořečnost, seu Grammatica linguae Bohemicae* (1672), jak již název napovídá, jednalo se o latinsky psanou českou gramatiku, ovšem v předmluvě můžeme nalézt vášnivou obhajobu českého jazyka a národa. V. Rosa se také připravoval velké slovníkové dílo: *Thesaurus linguae Bohemicae*, etymologický česko-latinsko-německý slovník. I přes to, že toto čtyřsvazkové dílo zůstalo nevydáno, stalo se velkým inspiračním zdrojem pro generace jazy-

25 NA, AS, inv. č. 69, s. 27; inv. č. 71, fol. 8^v; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 169.

26 Působení u apelačního soudu nebylo vrcholem jeho kariéry: 9. února 1689 se stal radou a sekretářem dvorské kanceláře, 8. února 1697 zemským podkomořím. Zemřel 20. prosince 1704 ve Vídni. NA, AS, inv. č. 69, s. 37; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 176–177.

27 K apelačnímu soudu přišel s předcházejícími zkušenostmi, neboť v letech 1663 až 1664 působil coby advokát úřadu desek zemských. Od roku 1681 byl pověřen při apelačním soudu úkoly lenního referenta. Zemřel 4. října 1711). NA, AS, inv. č. 69, s. 38; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 177.

28 NA, AS, inv. č. 69, s. 38; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 177.

29 Byl těsně před svým nástupem k apelačnímu soudu v roce 1651 povýšen do rytířského stavu, a sice v souvislosti s obranou Prahy před švédským vpádem. Zemřel 8. srpna 1680. NA, AS, inv. č. 69, s. 28; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 169, Županič, Jan – Fiala, Michal: *Nobilitační listiny pro obránce pražských měst roku 1648*. Praha 2001, s. 45, 120, 297.

30 Zemřel 1. září 1680. NA, AS, inv. č. 69, s. 37; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 176.

31 Srv. např. Novák, Jan V. – Novák, Arne: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Brno 1995, s. 155–156.

kovědců českého národního obrození.³¹ V. Rosa vystudoval filosofii a práva v Praze a krátce provozoval i soukromou praxi. Apelačním radou se stal coby nadpočetný rada 27. února 1670, na místo řádného rady nastoupil 22. září 1670 a na tomto postu setrval až do své smrti 11. srpna 1689.³²

Významným právníkem ve své době byl Jan Jindřich Pipius, který měl v roce 1659, když skládal přísahu na doktorskou lavici apelačního soudu, za sebou již nezanedbatelnou kariéru v akademickém prostředí, neboť působil nejen jako profesor pražského právníckého učení, ale od roku 1655 i jako rektor Univerzity Karlovy.³³

První otázkou, kterou je možné se v souvislosti s rady apelačního soudu zabývat, je to, jaké množství případů vlastně během své kariéry řešili. Podívejme se tedy na tabulku, která zachycuje počty řešených případů (zvláště českých a německých), jak byly vyexcerpovány z příslušných ortelních manuálů a knih protokolů:

Tabulka 2 – Počty případů referovaných jednotlivými apelačními rady podle ortelních manuálů a knih protokolů

Jméno rady (lavice)	Radou v období	Českých případů v letech 1672/1682	Německých případů v letech 1672–1682	Celkem 1672–1682
Camel, František Ferdinand (D)	1650–1681	0	32	32
Storbek, Tomáš Ignác (R)	1651–1680	0	5	5
Neschwitz, Jan Zikmund (D)	1658–1689	0	42	42
Pipius, Jan (D)	1659–1674	0	4	4
Türchner, Kryštof Baltazar (D)	1661–1683	2	40	42

32 NA, AS, inv. č. 69, s. 35; Auersperg, J.: Geschichte, sv. I, s. 77, sv. II, s. 136–137; Schmidt, J.: Monographie, s. 175.

33 Stejného roku jako dosáhl na radovskou pozici byl povýšen na místo lenního referenta téhož úřadu. Zemřel 8. prosince 1674. NA, AS, inv. č. 69, s. 31; Auersperg, J.: Geschichte, sv. I, s. 76, sv. II, s. 208; Schmidt, J. F.: Monographie, s. 171–172.

Knodt, Vilém František von (R)	1663–1675	1	7	8
Krems, Kryštof Kazimír (D)	1665–1675	0	32	32
Blum, Julius Jindřich (P)	1666–1675	0	16	16
Lažanský, Karel Maxmilián (P)	1667–1678	7	14	21
Maggauer z Greiffenau, Jan Karel (D / R)	1668–1679	29	7	36
Martinic, Jaroslav (P)	1669–1685	2	3	5
Hartig, Jan Izajáš (R)	1669–1687	0	66	66
Šternberk, Ignác Karel (P)	1669–1690	31	44	75
Popel z Lobkovic, Ferdinand Vilém (P)	1669–1682	1	14	15
Rosa, Václav (D, R)	1670–1689	34	10	44
Hroch z Pešic, Jan Jindřich (D)	1671–1681	49	53	102
Mirabel z Treuhofu, Daniel Václav (D, R)	1674–1700	25	26	51
Kinský, Václav Norbert Oktavián (P)	1676–1688	1	6	7
Itter z Adelsingu, Daniel Felix (D)	1676–1683	17	17	34
Borovanský, Karel Jaroslav (D)	1676–1691	34	23	57
Beck, Arnold (R)	1676–1680	0	31	31

Přehořovský z Kvasovic, František Karel (P)	1678–1688	14	17	31
Bechyně z Lažan, Jiří (R)	1681–1689	2	1	3
Knecht, Jan Michal (D)	1681–1711	0	7	7
Jelen, Jiljí (D)	1681–1685	0	7	7

Lišila se zaneprázdněnost jednotlivých radů podle toho, na jaké lavici zasedali? Zdá se, že ano. Jako příklad může sloužit např. trojice mužů, kteří pracovali u apelačního soudu od roku 1676 – zatímco Václav Norbert Oktavián Kinský³⁴ na panské lavici byl do roku 1682 referentem pouze u sedmi případů, Daniel Felix Itter z Adlesingu³⁵ na doktorské lavici za stejnou dobu referoval o 34 případech a Karel Jaroslav Borovanský z Borovan³⁶ na téže lavici dokonce o 57. Naprostým rekordmanem co do počtu svěřených případů byl ovšem rovněž na doktorské lavici zasedající Petr Jindřich Horch z Pešic,³⁷ jehož jméno se objevuje pro léta 1672–1682 u 102 rozsudků a naučení. Zdá se, že zatímco doktorští radové vskutku nezháleli, někteří z radů na panské lavici měli své zaměstnání u apelačního soudu pouze jako příjemné zpestření, jako např. Jaroslav z Martinic,³⁸ který za celé sledované období referoval pouze o pěti případech. Na druhou stranu však nelze malé pracovní nasazení vzta-

- 34 Žil v letech 1642–1719, byl mladším bratrem Václava Oldřicha Kinského, o němž byla řeč výše. Z místa apelačního rady byl povýšen v březnu 1688 na pozici prezidenta celého úřadu. Jeho další kariéra vedla přes různé zemské úřady: 20. září 1690 byl jmenován nejvyšším sudím zemským, 30. dubna 1696 nejvyšším zemským komorníkem, 30. dubna 1699 královským hofmistrem, 1705 královským kancléřem, 6. června 1705 nejvyšším kancléřem, 1710 direktorem českého místodržitelství. V roce 1711 se stal rytířem Řádu zlatého rouna. NA, AS, inv. č. 69, s. 36; Auersperg, J.: *Geschichte*, sv. I, s. 77, sv. II, s. 5–6; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 176, Valenta, A.: *Dějiny*, s. 72–81.
- 35 Zemřel 14. listopadu 1683. NA, AS, inv. č. 69, s. 36; Auersperg, J.: *Geschichte*, sv. I, s. 77, sv. II, s. 196; Schmidt, J. F., *Monographie*, s. 176.
- 36 O něm víme i několik detailů z předcházející kariéry: 23. ledna 1674 se stal doktorem práv, v období 4. ledna 1674–1679 byl advokátem úřadu desk zemských. Zemřel 11. června 1691. AS, inv. č. 69, s. 37; Auersperg, J.: *Geschichte*, sv. I, s. 77, sv. II, s. 104–105; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 176; Burdová, P.: *Úřad*, s. 373.
- 37 Na pozici apelačního rady postoupil z místa českého sekretáře tamtéž. Zemřel 23. března 1681. AS, inv. č. 69, s. 36; Auersperg, J.: *Geschichte*, sv. I, s. 77; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 175.
- 38 Zemřel 12. srpna 1685. NA, AS, inv. č. 69, s. 34; Auersperg, Joseph, *Geschichte*, sv. I, s. 76, sv. II, s. 137; Schmidt, Johann Ferdinand, *Monographie*, s. 174.

hovat na celou panskou lavici, vždyť Karel Ignác ze Šternberka³⁹ za stejné období figuruje u šestašedesáti případů a František Karel Přehořovský z Kvasčovic⁴⁰ za poloviční dobu u jedenatřiceti! Asi není bez zajímavosti, že oba posledně jmenovaní posléze dosáhli na místo prezidenta apelačního soudu.⁴¹

Zastavme se však ještě na moment u rady Karla Ignáce ze Šternberka. Mezi zaměstnanci apelačního soudu panského stavu, kteří byli ve zkoumané době rady této instituce, patřil jednoznačně k nejaktivnějším. Právě jej si pak vybral panovník coby předsedu komise, která byla pověřena vyšetřováním „selské rebelie“ roku 1680 v různých koutech království. Toto pověření jej vzdálilo z Prahy na dva letní měsíce, během nichž jeho komise pracovala postupně v Litomyšli, Náchodě a Broumově. Toto pověření hraběte Šternberka ilustruje fakt, že panovník mohl na určitou dobu své apelační rady zbavit jejich „běžných“ úkolů v kolegiu a pověřit je jinými (tedy nejen diplomatickými jako tomu bylo v případě prezidenta soudu Kinského). Tyto mimořádné úkoly se však v písemnostech apelačního soudu žádným způsobem neodrážejí, projeví se snad jediné dočasným „zmizením“ dotyčného ze zasedání kolegia radů. Je totiž faktem, že nepokoje roku 1680 nejsou v úředních knihách zmíněny ani v jiné souvislosti. Postup vyšetřování a vykonání trestů se totiž vymykal běžnému postupu řešení neposlušnosti poddaných v celkově klidnějších dobách.⁴²

Dále se lze také ptát, jak to bylo s rozdělením případů mezi rady po stránce jazykové. Radové museli ovládat jak češtinu, tak němčinu, ale někteří autoři dovozují, že podoba přijímací zkoušky na místo rady se lišila podle toho, hlásil-li se dotyčný na místo českého či německého rady.⁴³ Z tabulky č. 2 je zjevné, že více než třetina radů referovala skutečně pouze o případech

39 Prakticky celou svou kariéru spojil s apelačním soudem. Po působení na radovském místě se stal v 6. září 1690 viceprezidentem, 1. června 1696 pak prezidentem apelačního soudu. Zemřel 6. března 1700. NA, AS, inv. č. 69, s. 35; Auersperg, J.: *Geschichte*, sv. I, s. 76, sv. II, s. 44; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 175.

40 Po desetiletém působení na místě apelačního rady opustil dočasně tuto instituci a zastával úřad nejvyššího mincmistra a obdržel titul skutečného tajného rady. Dne 23. června 1704 se k pražským apelacím vrátil coby prezident. Tento post však zastával pouze jeden rok, poté byl až do smrti v roce 1723 nejvyšším sudím zemským. Jeho osobnosti věnoval pozornost Urfus, Valentin: *Nejvyšší zemský sudí František Karel Přehořovský*, barokní velmož, právník a ekonom v Čechách na počátku 18. století. *Právněhistorické studie* 31, 1990, s. 194–208.

41 Na totéž místo však dosáhl i již výše zmíněný Václav Norbert Oktavián Kinský.

42 K bližším okolnostem činnosti Šternberkovy komise srv. např. Čechura, Jaroslav: *Broumovská rebelie*. Praha 1997, s. 110–125 a týž: *Selské rebelie*. Praha 2001, s. 224–264.

43 Zdeněk, V.: *Dějiny*, s. 19, k přijímací zkoušce podrobně srv. Auersperg, J.: *Geschichte*, sv. I, s. 25–26: *budoucí* němečtí radové byli zkoušeni z obecného a saského práva, čeští z obecného a českého.

jednoho jazyka. U těch, kteří pobývali u apelačního soudu ve sledovaném období teprve krátce, by snad bylo možné považovat to za náhodu (A. Beck, J. M. Knecht, J. Jelen), ovšem u těch, kteří referovali v období 1672–1682 několik desítek případů, již těžko (F. F. Camel, J. Z. Neschwitz, J. I. Hartig, K. K. Krems). U dalších je převaha jednoho jazyka velmi výrazná – např. F. V. Knodt (1:7) a K. B. Türchner (2:40) referovali častěji o jazykově německých případech, ale K. Maggauer z Greiffenau (29:7) a V. Rosa (34:10) naopak o českých. D. F. Itter z Adelsingu (17:17) či F. K. Přehořovský z Kvasejovic (14:17) pak mají jazykovou bilanci případů v zásadě vyrovnanou. Zdá se tedy, že představu o striktně jazykovém rozdělování agendy mezi rady apelačního soudu je třeba korigovat.

Podobně nelze konstatovat ani žádné zřetelné zákonitosti v přidělování případů referentům podle geografického klíče, tedy např. podle historických krajů. U těch radů, kteří v průběhu zkoumaného období referovali o větším množství případů, jsou zastoupeny vždy odvolání či žádosti o naučení z lokalit spadajících do většího počtu krajů i hlavního města království. Jedinou specializaci tak mohou do jisté míry představovat podání došla z knížectví, jejichž soudy spadaly do okruhu působnosti apelačního soudu (Svídnicko-Javorsko, Opolsko-Ratibořsko, Opavsko atd.). Ta totiž byla zaznamenávána zásadně do knih protokolů (v německém jazyce) a řešili je tedy ve větším množství právě radové „specializovaní“ na jazykově německou agendu v tom smyslu, jak o tom byla řeč v předcházejícím odstavci.

K obrazu personálního obsazení apelačního soudu v období let 1672–1682 je však třeba přičinit ještě jednu poznámku. Na základě srovnání se dvěma dochovanými protokoly ze zasedání většího senátu apelačního soudu z krajních let zkoumaného období je zřejmé, že obraz o jménech radů sestavený pouze na základě záznamů ortelních manuálů a knih apelačního soudu nemusí být kompletní. V soupisu radů přítomných na jednotlivých zasedáních totiž pro rok 1672 a též ještě počátek roku 1682 figuruje celkem pravidelně navíc Jan Ignác Claudius z Claudenburgu, aniž ovšem referoval o jediném případě! Jednalo se o velice zasloužilého zaměstnance apelačního soudu, vždyť do jeho služeb vstoupil již roku 1646 coby český sekretář, radou na doktorské lavici byl od dubna roku 1652 až do června roku 1682, kdy zemřel.⁴⁴ Stejně tak pouhou evidencí podle knih opisů rozhodnutí soudu vypadává ze seznamu radů Norbert Oldřich Libštejnský z Kolovrat.⁴⁵ Ten vstoupil do kole-

44 NA, AS, inv. č. 69, s. 29; Auersperg, J.: *Geschichte*, sv. I, s. 70, sv. II, s. 104; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 170.

45 Později sloužil jako vyslanec ve Španělsku a byl též rytířem Řádu zlatého rouna. AS, inv. č. 69, s. 38; Auersperg, J.: *Geschichte*, sv. I, s. 77; Schmidt, J. F.: *Monographie*, s. 177.

gia coby nadpočetný rada v březnu 1681, jako řádný byl instalován 1. února 1682, ovšem až do konce roku 1681 nereferoval o jediném případě. Zatímco u Claudia snad lze uvažovat o tom, že vzhledem k předcházející dlouholeté službě v kolegiu radů bylo v posledních letech využíváno jeho zkušeností pouze při projednávání případů v plénu, u příslušníka jednoho z významných českých panských rodů lze jeho nepověřování referentskými úkoly na vrub právě jeho vysokému původu a jistým výhodám z toho plynoucím, jak o tom byla řeč již výše.

Neméně zajímavá je analýza souboru záznamů z hlediska míst, odkud byly žádosti o naučení či apelace k apelační komoře doručovány. Nejčastějšími adresáty vnesených ortelů a naučení byla v letech 1672–1682 pražská města – Staré Město pražské (65),⁴⁶ Nové Město pražské (51),⁴⁷ Menší Město pražské (23),⁴⁸ za nimi následují Klatovy (16),⁴⁹ Česká Lípa⁵⁰ a Kadaň (14).⁵¹ Nejčastěji apelační soud komunikoval s městskými radami či magistráty, ovšem občas se objevují i případy odvolání od jiných typů městských institucí – např. pražského úřadu perkmistra hor viničných,⁵² šestipanského úřadu v Litoměřicích⁵³ či konířského práva Nového Města pražského.⁵⁴

Již výše bylo řečeno, že kompetence apelačního soudu se vztahovala i na Moravu, ale zpočátku bylo prosazení jeho pravomocí zde obtížné. Jaká byla situace ve zkoumaném období? Ze 775 případů přišlo z Moravy jen 16 – z Olomouce (6),⁵⁵ Jihlavy (4),⁵⁶ Znojma (3),⁵⁷ Prostějova,⁵⁸ Tasovic⁵⁹ a Troskotovic (1).⁶⁰

Mnohem častěji nežli podání z Moravy se objevují podání ze slezských knížectví, i když jsou zapsána pouze v jazykově německých knihách protokolů. Velmi čilý styk také probíhal mezi různými institucemi Vratislavi (hejtman, magistrát, radní) a pražskými apeliacemi, ve zkoumaném období

46 Např. NA, AS, inv. č. 142, fol. 1^v, 112^r, 114^r; inv. č. 261, fol. 72^v, 90^v; inv. č. 262, fol. 25^v, 80^r atd.

47 Např. NA, AS, inv. č. 142 8^r, 8^v, 65^v; inv. č. 261, fol. 116^r, 119^r; inv. č. 262, fol. 110^r, 154^v atd.

48 Např. NA, AS, inv. č. 142, fol. 31^r, 39^v; inv. č. 261, fol. 76^r, 83^v, 126^r; inv. č. 262, fol. 21^r, 70^r, 93^r atd.

49 Např. NA, AS, inv. č. 142, fol. 26^r, 55^v, 65^v, 88^r; inv. č. 143, fol. 19^v atd.

50 Např. NA, AS, inv. č. 261, fol. 71^r, 87^v, 123^r, 213^r; inv. č. 261, fol. 213^v, 220^v atd.

51 Např. NA, AS, inv. č. 261, fol. 69^r, 184^r; inv. č. 262, fol. 7^r, 14^r, 31^r atd.

52 NA, AS, inv. č. 142, fol. 60^r, 111^r; inv. č. 143, fol. 16^r; inv. č. 261, fol. 111^r; inv. č. 262, fol. 8^r, 41^r.

53 NA, AS, inv. č. 261, fol. 167^r.

54 NA, AS, inv. č. 262, fol. 48^r.

55 NA, AS, inv. č. 261, fol. 89^v, 114^r, 231^v; inv. č. 262, fol. 5^r, 46^r, 95^r.

56 NA, AS, inv. č. 261, fol. 220^r, 192^r, 224^r, 204^r.

57 NA, AS, inv. č. 261, fol. 206^r, 222^r; inv. č. 262, fol. 66^r.

58 NA, AS, inv. č. 261, fol. 199^r.

59 NA, AS, inv. č. 262, fol. 193^r.

60 NA, AS, inv. č. 262, fol. 107^v.

to bylo celkem 33 různých případů. Z hejtmanství Opolska-Ratibořska přišlo 25 podání,⁶¹ ze Svídnicka-Javorska 14,⁶² za nimi následují Kladsko (11),⁶³ Těšínsko (8)⁶⁴ a Hlohov (6).⁶⁵ Méně často pak přicházely případy od představitelů správy v Bytomsku (4),⁶⁶ Břežsku a Lehnici (3)⁶⁷ a Münsterbersku (1).⁶⁸ Solitéry pak představují odvolání z vikpildy Namyslow⁶⁹ a několika slezských měst.

Do kompetence apelačního soudu spadala také odvolání proti rozhodnutím židovských starších a židovského rychtáře, s oběma se tedy setkáme i ve zkoumaném souboru, jedná se o 26 případů.⁷⁰ Poněkud mimo „běžné“ instituce obracející se na apelační soud stál i pražský akademický magistrát (4 případy)⁷¹ a pouze jedinkrát je doložen rozsudek adresovaný krajskému hejtmanovi.⁷² Jen několik málo odvolání bylo doručeno apelačnímu soudu od postranních práv jako např. klášter Panny Marie pod Řetězem maltézských rytířů (9)⁷³ či staroměstský anežský klášter (2).⁷⁴

Výše bylo řečeno, že obě jazykové řady rozsudků se v zásadě neliší. Drobným rozdílem jsou pouze v německé řadě knih protokolů se vyskytující písemnosti adresované konkrétním osobám. Pro léta 1672–1682 nalezneme takových případů 92,⁷⁵ což představuje celých 11 % z celkového počtu případů a 17 % z případů zapsaných do knih protokolů. Jinak se ovšem po formální ani obsahové stránce tyto rozsudky neliší od těch, které jsou adresovány městským či jiným institucím.

Závěr

Apelační soud představoval v systému soudů v Českém království instituci, k níž bylo možno od roku 1548 podat odvolání proti rozhodnutím různých

61 Např. NA, AS, inv. č. 261, fol. 198^v, 231ⁱ; inv. č. 262, fol. 190^v, 181^v, 183^v atd.

62 Např. NA, AS, inv. č. 262, fol. 119^v, inv. č. 262, fol. 107^v, 111ⁱ, 158^v atd.

63 Např. NA, AS, inv. č. 261, fol. 84^r, 88^r, 163^v; inv. č. 262, fol. 12^r, 92^v atd.

64 Např. NA, AS, inv. č. 142, fol. 10^v, 75^r; inv. č. 262, fol. 41ⁱ, 157^v atd.

65 NA, AS, inv. č. 261, fol. 77^v, 82ⁱ; inv. č. 262, fol. 61^v, 64^r, 76ⁱ, 153ⁱ.

66 NA, AS, inv. č. 261, fol. 141ⁱ, 145^v, 197^v; inv. č. 262, fol. 81^v.

67 NA, AS, inv. č. 261, fol. 134^v, 210^v; inv. č. 262, fol. 30ⁱ.

68 NA, AS, inv. č. 261, fol. 66ⁱ.

69 NA, AS, inv. č. 261, fol. 51ⁱ.

70 Např. NA, AS, inv. č. 261, fol. 201ⁱ; inv. č. 262, fol. 42^r, 43^r, 80ⁱ, 190^v atd.

71 NA, AS, 261, fol. 106^v; inv. č. 262, fol. 165^v, 175ⁱ, 178^v.

72 NA, AS, 261, fol. 226ⁱ.

73 NA, AS, inv. č. 261, fol. 74^r, 78ⁱ; inv. č. 262, fol. 4^v, 12ⁱ, 27^v, 51^v, 126^v, 130^v, 181ⁱ.

74 NA, AS, inv. č. 142, fol. 49^v, 98ⁱ.

75 Např. NA, AS, inv. č. 261, fol. 103ⁱ, 105ⁱ, 110^v atd.

typů nižších soudů – soudů královských i poddanských měst (které společně jednoznačně dominují), různých vedlejších práv, příslušných orgánů židovské správy, ale také např. akademického magistrátu.

Pro osvětlení činnosti apelačního soudu ve zvoleném období let 1672–1682 byly analyzovány úřední knihy z písemné pozůstalosti této instituce – knihy rozsudků a naučení (ortelní manuály a knihy protokolů), zasedací protokoly většího senátu z obou krajních let zvoleného časového úseku a seznamy personálu (resp. přísah).

Soud vynesl rozsudky či naučení v 775 případech, přičemž se ukazuje, že častěji byla k pražským apelacím doručována podání v německém jazyce nežli v českém (přibližně v poměru 2:1). I tak však lze považovat počet českých rozsudků a naučení za poměrně vysoký, a tudíž je možné konstatovat, že úřadování v českém jazyce nebylo v celé řadě míst království (a následně ani u centrálních institucí) ještě ve druhé polovině 17. století zdaleka výjimečné. Na jednotlivé roky sledovaného období připadalo přibližně mezi 60 a 80 vnesenými rozsudky a naučeními, přičemž snad jen poslední rok naznačuje budoucí nárůst počtu vyřešených případů. Z knihy protokolů se také ukazuje, že během morové epidemie ve druhé polovině roku 1680 přerušil soud svou činnost a na císařský rozkaz se jeho členové utekli do Rokycan.

Apelační soud ve sledovaném období fungoval podle instrukce Ferdinanda III. z roku 1644. Provedená analýza nicméně ukázala, že některá nařízení tohoto předpisu nebyla dodržována, a to mnohdy nepochybně s vědomím prezidenta apelačního soudu a i panovníka. Zatímco požadovaná frekvence zasedání byla velmi pečlivě dodržována, největší rozpory mezi právní úpravou a každodenním provozem apelačního soudu byly nalezeny v dodržování požadavku na stabilní účast všech radů při jednání kolegia. Docházku některých zejména panských radů (a týká se to ovšem i prezidenta a viceprezidenta) nelze ani při nejlepší vůli označit za soustavnou. O tom, zda byla jejich nepřítomnost způsobena nemocí či jiným pověřením od panovníka však bohužel nejsme z pramenů apelačního soudu žádným způsobem zpraveni.

Prezidentem úřadu byl ve zkoumaném období příslušník významného českého panského rodu Kinských, František Oldřich. Ten se však spíše než svým úkolům v tomto úřadu věnoval diplomatickým aktivitám, jimiž ho pověřoval císař. V kolegiu radů se v dané době objevovali jak významní právníci (J. Pipius, F. K. Přehořovský), tak i muži, kteří vynikali i v jiných oblastech, např. jazykovědec V. Rosa. Ukazuje se, že zdaleka ne všichni radové byli pověřováni referováním o případech stejně intenzivně, zdá se, že častěji byly prezidentem případy svěřovány radům na doktorské lavici. Ovšem i někteří

panští radové věnovali své práci u apelačního soudu velmi intenzivně a není tak možné učinit jednoznačný závěr o pouhém formálním členství zástupců vyšší šlechty v této instituci. Část panských radů se evidentně věnovala byrokratické činnosti velmi intenzivně a představuje tak klasický příklad formující se skupiny „úřednické šlechty“.⁷⁶ Podobné tendence jako při přidělování případů můžeme sledovat také při sledování účasti jednotlivých radů na pravidelných zasedáních soudního kolegia. Na druhou stranu se v souboru případů neukazuje specializace radů pouze na jednu jazykovou agendu, jak by bylo lze předpokládat podle průběhu přijímací zkoušky při vstupu do kolegia.

Rozbor souboru případů také ilustruje územní působnost soudu. Nejčastěji přicházely k posouzení případy z nejrůznějších českých měst, přičemž prim mezi nimi hrají pražská města. Případů z Moravy není příliš mnoho, ostatně v souladu s tím, že kompetence apelačního soudu se na Moravě prosazovala poněkud obtížněji než v Čechách. Velké množství případů je naopak doloženo z různých slezských knížectví. V knihách protokolů se také poměrně často objevují písemnosti adresované konkrétním osobám (ty se v jazykově českých knihách neobjevují vůbec).

Závěrem možno konstatovat, že dosud málo a nesoustavně aplikovaný pohled stavící na přístupech pomocných věd historických – hlavně detailního rozboru fungování kanceláře soudu – přinesl nepochybně zajímavé poznatky. Do budoucna by tedy bylo nepochybně vhodné podobně detailní rozbor provést – pokud to prameny dovolí – i pro širší časová období. Apelační soud by si takovou paradigmaticky jasně zakotvenou pozornost určitě zasloužil, zvláště za situace, když mu převážně byl a je věnován zájem (jistě částečně oprávněně) z pozic čistě právně-historických nebo v souvislosti s hledáním a prezentací nesčetných barvitých kriminálních kauz.

TÄTIGKEITSBILD DES PRAGER APPELLATIONSGERICHTS IN DEN JAHREN 1672–1682 IM LICHT DER URTEILMANUALE UND PROTOKOLLBÜCHER

Die Studie zeichnet die Aktivitäten des Appellationsgerichts in den Jahren 1672–1682. Diese Institution folgte in diesem Zeitraum der Instruktion Ferdinands III., die am 26. November 1644 in Linz ausgestellt wurde. Dieser Vorschrift unterliegt nicht nur die Zusammensetzung des Gerichtshofs (Präsident, Vizepräsident, 18 Räte und Büropersonal), sondern auch alle seine Aktivitäten (die Reihenfolge der Stimmen, die Amtsstunden, geographische und sachliche Wirkung.) Die grundlegenden Quellen bilden die Urteilsmanuale und die Protokollbücher

des Appellationsgerichts, in denen die einzelnen Fälle eingetragen wurden. Komplementäre Quellen bilden die Protokollbücher aus den Sitzungen des größeren Senats, wo die detaillierten Auskünfte über Verlauf der Sitzungen des Kollegiums und die Listen der Beamten aufgezeichnet wurden. Nach einem Vergleich der Vorschriften mit einzelnen Einträgen ist es gelungen zu beweisen, dass die Mehrheit der Anforderungen des Herrschers befolgt wurden, z. B. die Amtsstunden. Im Gegensatz zur Instruktion (allerdings sicherlich mit dem Wissen des Herrschers) nahmen die Vorsteher des Gerichts an den Sitzungen oft nicht teil. Sie wurden mit anderen, meist diplomatischen, Aufgaben betraut. Die Räte haben meistens die Sitzungen besucht. Es ist auch möglich, einige Regeln bei der Zuweisung der Fälle an die Referenten, zu finden. Während die Arbeitsbelastung mancher adeligen Räte verschwindend klein war, wurden die Fähigkeiten der unadeligen Räte sehr oft genutzt. Es scheint jedoch, dass die Fälle ohne personellen, sprachlichen oder sachlichen Kontexte zugeordnet wurden. Die Quellen aus dem gewählten Zeitraum umfassen Fälle aus verschiedenen böhmischen Städten (die meisten von Prag), aus den schlesischen Fürstentümern, sowie sporadisch aus Mähren und verschiedenen Immunitätsgerichten.

THE ACTIVITIES OF THE BOHEMIAN COURT OF APPEAL BETWEEN 1672 AND 1682 IN THE LIGHT OF ITS
VERDICT MANUALS AND BOOKS OF COURT MINUTES

This article analyzes the activities of the Bohemian Court of Appeal in the between 1672 and 1682. The author seeks to compare normative sources and the ongoing agenda of the Court, in order to provide a more accurate reconstruction of the everyday activities of the Court and its longer-term development.